עין משפט
נר מצוה

פ א מיי' פ"ט מהלכות יסודי התורה הל' ג:

רבינו חננאל

שמים: תני תנא קמיה דרב חסדא לוקה א"ל ומי התרה בו דלקי כלומר מי יודע ששלחו אלהים להינבא והסתיר נבואתו ואמר אביי חבריו הנביאים שגילה כדכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ודלמא הדרו ביה כו': **המוותר** על דברי נביא ואינו עושה כל מה שיאמר לו אלא ממאן לשמוע דבריו כגון חבריה דמיכיהו כדכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר לרעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול ה' הנך הולך מאתי והכך האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו דינו בידי שמים. ואקשינן מנא ידע דהוא נביא ואיענש ושנינן מוחזק בנביאות הוה אבל מאן דלא מוחזק לא מיחייב לקבולי מיניה עד דיהיב ליה אות ומופת ומאן דמוחזק מקבלינן מיניה מאליהו בהר הכרמל אילולי שהיה מוחזק בנביאות היכי הוו מקבלי מיניה ועבדי שחוטי חוץ אלא ש"מ היכא דמוחזק שאני. ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא שנאמר כי כן צוה אותי בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר השיבהו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישתה מים כחש לו דינו בידי שמים שנאמר וימצאהו האריה בדרך וימיתהו. ירושלמי א"ר שמואל בר רב יצחק ונביא אחד זקן ישב בבית אל זה אמציהו כהן בית אל: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם אחר מי א"ר יוחנן אחר דברי השטן שאמר לפני הקב"ה רבון כל העולמים זקן זה חננתו למאה פרי [בטן] ומכל סעודות שעש' לא היה לו להקריב לפניך תור או בן יונה אחד. א"ל כלום עשה אלא למען בנו אם אני אומר לו זבח אותו לפני עושה. מיד והאלהים נסה את אברהם כו' ר' לוי אמר אחר דברי ישמעאל שאמר ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה נמלתה בן ח' ימים ואני בן י"ג שנה א"ל ובאבר אחד אתה מייראיני אם אומר לו הקב"ה זבח עצמך מיד אני זובח את עצמי. מיד והאלהים נסה את אברהם: **ת"ר** נביא שהדיח בסקילה מאי טעמא גמרי הדחה הדחה ממסית מה מסית בסקילה אף נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר מיתה כתיבא ביה וכל מיתה האמורה בתורה סתם בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה גמרי הדחה הדחה אי ממסית אי מנביא שהדיח ר' שמעון אומר בחנק גמר הדחה הדחה מנביא שהדיח:

אליהו בהר הכרמל וכו'. משמע דבשם הקב"ה היה מתנבא לעבור וכיון דמוחזק מהימנינן ביה אע"ג דלא יהיב אות ובהאשה רבה (יבמות דף צ: ושם) נפקא לן דכתיב אליו תשמעון אפי' אמר לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל ותימה מאי קא פריך התם וליגמר מיניה כיון דע"פ הדיבור היה מתנבא מה שייך למילף מיניה לעבור משום תקנה דרבנן שלא על פי הדיבור ועוד למה לן הכא טעמא משום דאיתחזק בנביאות הא אפילו בלא נביא שרי לב"ד לעבור משום מיגדר מילתא ויש לומר דמדקדק התם מלישנא דברייתא דקתני הכל לפי שעה דמשמע הכל מפני צורך השעה ואי על פי הדיבור למה לי צורך השעה בין לצורך בין שלא לצורך צריך לקיים צוויו של מקום אלא ודאי בנביא שעשה מדעתו קא אמרה ברייתא דמיירי קרא והא דבעי הכא איתחזק היינו משום דכי איתחזק בנביאות סומכין עליו במה שהיה מבטיח לירידת אש ושוחטין על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ובתפלתו תרד אש מהשמים ויהיה מגדר מילתא בדבר שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים ויחזרו ישראל למוטב ומיהו בקראי משמע שעל פי הדיבור עשה דכתיב באליהו ובדברך עשיתי וגו' ופרש"י מאור הגולה בפירושו לנביאים ובדברך עשיתי שהקרבתי בשעת איסור הבמות ונראה לומר דכיון דעל פי הדיבור שרי משום צורך שעה הוא הדין שלא על פי הדיבור שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר כדאיתא בפ"ק דמגילה (דף ב:) ועוד י"ל דהא דקאמר אליהו ובדברך עשיתי לא שאמר לו הקב"ה אלא מקרא היה דורש דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך ואמרינן מ) עתידין בניך לעשות כמעשה נכרים פירוש לשחוט בחוץ ואני מסכים על ידו ולפי שהיה נביא מוחזק סמכו עליו שעליו נאמר מקרא זה:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

חבריה דמיכה דכתיב [1]ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב [2]ויאמר לו יען אשר לא שמעת [וגו'] ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא דכתיב [3]כי כן צוה אותי וכתיב [4]ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב [5]וישב אתו וכתיב [6]וילך וימצאהו אריה תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה א)אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי מאן מתרי ביה אמר אביי חבריה נביאי מנא ידעי אמר אביי דכתיב [7]כי לא יעשה ה' [אלהים] דבר כי אם גלה סודו ודילמא הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אודועי הוו מודעי לכלהו נביאי והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרי ליה איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהיב ליה אות והא מיכה דלא יהיב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ אלא א)היכא דמוחזק שאני [8]ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ג)(אחר מאי) א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן דכתיב [9]ויגדל הילד ויגמל וגו' אמר שטן לפני הקב"ה רבונו של עולם זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם [10]ויאמר קח נא את בנך אמר רבי שמעון בר אבא ד)אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכלן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים את בנך ב' בנים יש לי את יחידך זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת תרווייהו רחימנא להו את יצחק וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו קדמו שטן לדרך אמר לו [11]הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך כי עתה תבא אליך ותלא אמר לו [12]אני בתומי אלך אמר לו [13]ה)הלא יראתך כסלתך אמר לו זכר נא מי הוא נקי אבד כיון דחזא דלא קא שמיע ליה אמר ליה [14]ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד [15]השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר לו ו)כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו ר' לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק אמר לו ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם ז)תנו רבנן נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר בחנק ח)מדיחי עיר הנדחת בסקילה רבי שמעון אומר בחנק נביא שהדיח בסקילה מ"ט דרבנן אתיא [16]הדחה [17]הדחה ממסית מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ור"ש מיתה כתיבא ביה ט)וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק מדיחי עיר הנדחת בסקילה מ"ט דרבנן גמרי הדחה הדחה או ממסית או מנביא שהדיח ור"ש גמר [18]הדחה הדחה מנביא וליגמר ממסית דנין מסית רבים ממסית רבים ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד אדרבה ט)דנין הדיוט מהדיוט ואין דנין הדיוט מנביא ור"ש י)כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה אמר רב חסדא
מחלוקת

חבריה דמיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא. זה היה מיכיהו בן ימלא שנתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שנפל בן הדד בידו ושלחו לשלום והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע [מ"א כב] מפני שנתנבא כבר את זו עליו ולא קיבל חבירו את דבריו דכתיב וימאן האיש להכותו: **עדו הנביא.** שנתנבא על מזבח א] ה' בבית אל שהיה ירבעם מקטר עליו י) ובדברי הימים גבי יאשיהו כתיב והוא היה עדו: **כי כן צוה אותי.** בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ל) (במקום הזה) ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא השקר ואכל ושתה: **תמרי בארבילא.** תמרים הנתונים בכברה: **דילמא הדרו ביה.** פמליא של מעלה וניחם על הרעה והם אינם יודעים והיאך מתרינן בו התראת ספק: **והא יונה דהדרו ביה.** מהפוך את נינוה: **מעיקרא נינוה נהפכת אמרו ליה.** ברוח הקדש ומשמע נמי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון שכן נתקיימה הנבואה ולא מיהדר הוא: **ואיהו דלא ידע.** הוא היה טועה וסבור שהוא לרעה: **מנא ידע.** האי גברא שזה נביא אמת שהקב"ה עונשו והלא שמא סבור שזהו נביא שקר לפיכך מוותר על דבריו: **היכא דהוחזק.** שהוא צדיק ונביא אמת: **שאני.** ולא בעי אות: **היכי שמע ליה יצחק.** שהוא דבר אמת מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו: **שחוטי חוץ.** שהרי בית המקדש היה בירושלים: **הנסה דבר אליך תלאה.** וכי היה לאוהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ומכרית את זרעך: **הנה יסרת רבים.** רצית והחיית' לו כל באי העולם בדברים ועתה הנה בא להלאותך ולבהלך: **נביא שהדיח.** שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים: **הדחה.** כתיב הכא כי דבר סרה להדיחך [דברים יג] וכתיב במסית כי ביקש להדיחך וגו' [שם]: **מיתה כתב ביה.** והך גזירה שוה לא גמר מרביה דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו: **ורבי שמעון גמר הדחה הדחה מנביא.** דבעיר הנדחת אגמריה רביה גזירה שוה מסיני לדון הדחה הדחה ומסתברא דמנביא אגמריה הלכה למשה גזירה שוה זו כדיהיב טעמא למלתיה:
מחלוקת

מסורת הש"ס

א) מכות כ:, ב) [נ"ל מאי אחר כ"א בע"ין], ג) [לעיל מג: ברכות ט. סוטה יוד:], ד) [פירושו דמלתא תמלא בתוס' ב"מ נח: סוף ד"ה הלא], ה) [אדר"נ פ"ל], ו) לעיל סו. פד., ז) [לעיל נ.], ח) [לעיל נג: ופד:], ט) [לעיל פד.], י) [שם], כ) לא נמלא שם מפורש וברד"ק כתב רמז לזה, ל) מ"א ל"ג, מ) [ב"ר פ' וישלח],

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה עדו הנביא שנתנבא על מזבח בבית אל כו' כל"ל:

מוסף רש"י

מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי. האוכל תמרים בכברה יהא לוקה, בתמיה (מכות כ:).

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְיָ הַכֵּינִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ: מלכים א כ לה
2. וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְיָ הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ: מלכים א כ לו
3. כִּי כֵן צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְיָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ: מלכים א יג ט
4. וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר יְיָ לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ אִתְּךָ אֶל בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם וְיֵשְׁתְּ מָיִם כִּחֵשׁ לוֹ: מלכים א יג יח
5. וַיָּשָׁב אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁתְּ מָיִם: מלכים א יג יט
6. וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר עֹמֵד אֶצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה: מלכים א יג כד
7. כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: עמוס ג ז
8. וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: בראשית כב א
9. וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק: בראשית כא ח
10. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: בראשית כב ב
11. הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה וַעְצֹר בְּמִלִּין מִי יוּכָל: הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רָפוֹת תְּחַזֵּק: כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ וּבִרְכַּיִם כֹּרְעוֹת תְּאַמֵּץ: כִּי עַתָּה תָּבוֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלֶא תִּגַּע עָדֶיךָ וַתִּבָּהֵל: איוב ד ב-ה
12. וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי: תהלים כו יא
13. הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ: זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ: איוב ד ו-ז
14. וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ: איוב ד יב
15. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: בראשית כב ח
16. וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר סָרָה עַל יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים יג ו
17. וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: דברים יג יא
18. יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם: דברים יג יד